

ВИЗНАЧЕННЯ КРИТЕРІЇВ СФОРМОВАНOSTІ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ

У статті автором розглянуто основні види контролю та оцінки знань студентів. Було також визначено критерії та виокремлено рівні сформованості комунікативної компетентності майбутніх інженерів в професійній діяльності, на основі чого буде проводитись діагностика та формування знань студентів.

Актуальність проблеми. Зважаючи на швидкість науково-технічного прогресу та економічний розвиток і прагнення нашої країни увійти в єдиний економічний простір, зростають вимоги до якості підготовки фахівців. Розвиток науки і виробництва зумовлює необхідність модернізації та удосконалення професійної освіти інженерів.

Загальна постановка проблеми полягає у необхідності формування комунікативної компетентності у майбутніх інженерів як складової професійної компетентності і визначення критеріїв та рівнів сформованості комунікативної компетентності з метою її вдосконалення.

Зв'язок проблеми з найважливішими науковими і практичними завданнями витікає з необхідності перегляду сучасної вищої технічної освіти та формування у майбутніх інженерів професійної компетентності відповідно до сучасних ключових компетенцій, що висуває суспільство до сучасних фахівців.

Аналіз сучасних досліджень і наукових публікацій дає можливість зробити висновок про те, що проблема формування комунікативної підготовки є досить актуальною. Нею займаються Д.М. Годлевська, Ю.М. Ємельянов, Ю.М. Жуков, М.М. Ісаєнко, Є. Мелібруда, Н.С. Назаренко, Л.А. Петровська, П.В. Растянніков, проте малодослідженою є проблема формування комунікативної компетентності майбутніх інженерів.

Мета цієї роботи полягає у визначенні рівнів та основних критеріїв сформованості комунікативної компетентності майбутніх інженерів у процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін.

Оцінка рівня сформованості комунікативної компетентності майбутнього інженера здійснювалася під час проведення педагогічного контролю та оцінювання знань. У педагогіці під поняттям контролю розуміють виявлення, вимір і оцінку результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів [1, с. 359], хоча такі науковці, як А.І. Кузьмінський, у зв'язку з розвитком демократичного суспільства, відмовляються від терміну «контроль», вбачаючи у ньому «віддуння авторитарності» і пропонують вживати термін «оцінювання» [2].

Основними функціями контролю дослідники називають: освітню (навчальну), виховну, розвиваючу, діагностичну, стимульовальну, оцінювальну, управлінську [3]; аналітичну, діагностичну, коригувальну [1]; навчальну, виховну, діагностичну, стимульовальну, розвивальну, коригувальну, прогностичну й контрольну [2]. В нашому дослідженні найважливішою є діагностична функція, яка дає змогу проаналізувати і оцінити знання, уміння та навички комунікативної компетентності з метою виявлення прогалин у знаннях студентів, щоб усунути їх під час формувального експерименту.

Контроль і оцінювання знань, умінь та навичок студентів виступає важливим елементом навчання, допомагає не тільки викладачеві, а і самим студентам побачити результати навчання, критично оцінити набуті знання та дає змогу надалі розвивати свій потенціал та вдосконалюватися.

Здійснення контролю та оцінювання знань, умінь і навичок студентів проводиться на основі критеріїв оцінювання, як зазначає А.І. Кузьмінський, «критерієм оцінювання умінь та навичок є точно обрана величина, що є визначником якості навчальної діяльності» [2, с. 425]. Критерії оцінювання сформованості комунікативної

компетентності майбутніх інженерів повинні відповідати меті і завданням навчання комунікативної компетентності.

Виходячи з теорії діяльності та спілкування як специфічного виду діяльності, розробленої такими вченими, як Г.М. Андрєєва, О.М. Леонтєв, О.О. Леонтєв, Б.Ф. Ломов, Д.Б. Ельконін, ми виділяємо основні критерії сформованості комунікативної компетентності. Таким чином, це дає нам змогу виділити три основні критерії оцінювання сформованості комунікативної компетентності майбутніх інженерів: 1. **Когнітивний**, який спрямований активізувати пізнавальну діяльність студентів щодо оволодіння навичками спілкування, розуміння мети і завдань комунікації, дозволяє прогнозувати та планувати комунікативну діяльність. 2. **Діяльнісно-комунікативний** критерій спрямований на оцінку сформованості комунікативних умінь студентів, аналіз процесу спілкування як діяльності, на здійснення якої потрібні знання, уміння і навички. 3. **Емоційно-оцінний** критерій допомагає оволодіти комунікативними уміннями з використанням їх у практичній діяльності, а також вміння ефективно оцінювати і аналізувати власну комунікативну компетентність та інших і уникати помилок у майбутньому.

Беручи до уваги розповсюджену практику оцінювання навчальних досягнень студентів у ВНЗ, ми також виділили чотири рівні навчальних досягнень студентів: низький, середній, високий та дуже високий, що відповідає традиційній системі оцінювання знань, вмінь і навичок студентів.

Студенти з *дуже високим* рівнем знань, умінь та навичок повинні грамотно висловлюватися, мати великий словниковий запас, вміти встановлювати контакт з іншими членами групи і розв'язувати конфліктні ситуації, вміти працювати взаємодіяти в колективі, логічно та послідовно викладати свої думки, аргументовано доводити свою точку зору, вміти вести дискусію, творчо підходити до виконання практичних завдань, ефективно використовувати невербальні засоби комунікації, вміння розвиватися й самовдосконалюватися.

Високий рівень передбачає вміння визначати мету і завдання комунікації, прогнозування можливого результату спілкування, вміння вести дискусію, встановлення контактів зі співрозмовниками, грамотність, логічність, адекватність мовлення, використання невербальних засобів спілкування.

Студенти з *середнім* рівнем знань вміють будувати відповіді, але допускають неточності, не завжди доречно обирають мовні засоби при висловлюванні думок, добре виступають перед аудиторією з підготовленою доповіддю, володіють частковими вміннями й навичками спілкування.

При *низькому* рівні знань студенти не вміють встановлювати контакти з іншими, без допомоги викладача не визначають мету і завдання спілкування, мають обмежений словниковий запас, не беруть участі в дискусіях, не вміють обґрунтовувати відповіді, уникають участі у різних завданнях та ділових іграх.

Сформованість комунікативної компетентності майбутніх інженерів перевірялась за такими критеріями:

I. Когнітивний:

Когнітивний компонент комунікативної компетентності складається з:

- мотивації до опанування комунікативною компетентністю;
- теоретичних знань про комунікацію та спілкування.

Основними критеріями сформованості мотивації до опанування комунікативною компетентністю є такі вміння та навички, якими повинні оволодіти студенти під час експериментального навчання: 1) позитивна мотивація до оволодіння комунікативною компетентністю; 2) потреба у теоретичних і практичних знаннях; 3) інтерес і творча активність у семінарах; 4) активна участь у рольових і ділових іграх, тренінгах. Показники сформованості мотивації наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Критерії та норми оцінювання мотивації до опанування комунікативною компетентністю

Рівень знань і вимог	Бал	Критерії оцінювання
дуже високий	«5»	Позитивна мотивація до оволодіння комунікативною компетентністю, потреба у теоретичних і практичних знаннях, інтерес і творча активність у семінарах, рольових і ділових іграх, тренінгах
високий	«4»	Позитивна мотивація до оволодіння комунікативною компетентністю, потреба у практичних знаннях, активна участь у семінарах, іграх, тренінгах
середній	«3»	Позитивна мотивація до оволодіння комунікативною компетентністю, потреба у практичних навичках, низька активність у рольових і ділових іграх, тренінгах
низький	«2»	Відсутність мотивації до оволодіння комунікативною компетентністю, відсутність зацікавленості під час занять, небажання брати участь в рольових, ділових іграх, тренінгах

Сформованість *теоретичних знань* буде перевірятися за такими критеріями: 1) знати зміст поняття «комунікативна компетентність» й розуміти важливість володіння нею на високому рівні; 2) уміння формулювати мету і завдання спілкування; 3) прогнозувати хід і можливе закінчення процесу спілкування; 4) уміння підтримувати дискусію і відповідати на різні запитання, не викликаючи негативної реакції співрозмовників; 5) уміння використовувати знання з різних галузей знань для продовження продуктивної бесіди або дискусії; 6) уміння у розмові доводити власну точку зору на основі знань, перевірених фактів, використовувати переконливі аргументи, доходючи логічного висновку і не ображаючи співрозмовників; 7) уміння аналізувати почуту інформацію і використовувати її у подальшій роботі. Показники сформованості теоретичних знань про комунікацію наведено в таблиці 2.

Таблиця 2

Критерії та норми оцінювання теоретичних знань про комунікацію

Рівень знань і вимог	Бал	Критерії оцінювання
дуже високий	«5»	повнота теоретичних знань щодо спілкування, комунікації; уміння формулювати мету і завдання спілкування; правильне прогнозування ходу і закінчення процесу спілкування; вміння на високому рівні вести дискусію, аргументувати свої відповіді
високий	«4»	досить повні знання про комунікацію, спілкування, вміння формулювати мету і завдання спілкування; прогнозування ходу і закінчення процесу спілкування; вміння вести дискусію, аргументувати відповіді
середній	«3»	володіння теоретичними знаннями щодо комунікації на тому рівні, щоб сформулювати мету і завдання спілкування за допомогою викладача, вміння відповідати на питання, в окремих випадках аргументувати свою точку зору
низький	«2»	відсутність теоретичних знань про спілкування; неможливість сформулювати мету і завдання спілкування, низький рівень вміння аргументувати відповіді і доводити власну точку зору

II. Комунікативно-діяльнісний компонент комунікативної компетентності має такі складові:

- вербальні та невербальні засоби спілкування;
- навички ефективного слухання.

Вербальні засоби спілкування складаються з монологічного і діалогічного мовлення. Основними критеріями сформованості монологічного мовлення є такі вміння та навички, якими повинні оволодіти студенти: 1) вміння логічно, чітко, послідовно будувати повідомлення; 2) уміння використовувати відповідні мовні засоби для правильного і адекватного сприйняття мовлення іншими учасниками комунікативного процесу; 3) уміння виступати перед аудиторією з підготовленою або спонтанною промовою; 4) вміння надійно та якісно передавати детальну інформацію; 5) вміння представляти висловлювання на професійні теми, розвиваючи окремі точки зору та доходячи логічного висновку. Показники сформованості монологічного мовлення наведено в таблиці 3.

Таблиця 3

Критерії та норми оцінювання монологічного мовлення студентів

Рівень знань і вимог	Бал	Критерії оцінювання
дуже високий	«5»	самостійна підготовка доповідей для виступу або повідомлення; чітке, логічне послідовне обґрунтування думок; багатство словникового запасу, вдале використання мовних засобів, інтонації; вміння виступати перед аудиторією з підготовленою або спонтанною промовою
високий	«4»	самостійне будування достатньо повного висловлювання, що розкриває основну думку. Логічне і послідовне обґрунтування думок. Іноді трапляються такі недоліки, як відсутність аргументації
середній	«3»	будування висловлювання на репродуктивному рівні. Тема загалом розкрита, мовлення зв'язне, але висловлювання характеризується недоліками: основна думка не висвітлена, відсутність аналізу й висновків
низький	«2»	будування висловлювання, яке не є завершеним текстом, відсутня логічна послідовність викладу та висновки, відсутність у висловлюваннях основної думки

Основними критеріями сформованості діалогічного мовлення студентів є такі:

1) уміння встановлювати контакти зі співрозмовниками під час першої зустрічі; 2) уміння вести діалог, бесіду, дискусію таким чином, щоб отримати позитивний очікуваний результат; 3) вміння налаштовувати співрозмовників на позитивний лад; 4) вміння використовувати мовні засоби спілкування зі співрозмовниками з метою встановлення і налагодження контактів; 5) вміння знаходити вихід з нестандартних комунікативних ситуацій. Показники сформованості діалогічного мовлення наведено в таблиці 4.

Таблиця 4

Критерії та норми оцінювання діалогічного мовлення студентів

Рівень знань і вимог	Бал	Критерії оцінювання
дуже високий	«5»	самостійне проведення дискусії за обраною темою, дотримання відповідної структури діалогу, уміння переконувати, аргументувати та обґрунтовувати свої думки, добираючи відповідні мовні засоби
високий	«4»	участь у дискусіях, достатньо широкий словниковий запас, достатній рівень вправності і культури мовлення, але не завжди повна

		аргументованість відповідей
середній	«3»	під час обговорення або дискусії відповіді на поставлені запитання неповні, помилки у мовному оформленні реплік, недосконале володіння умінням аргументувати висловлене
низький	«2»	відсутність розгорнутих відповідей, невміння доводити власну думку, не беруть участі у дискусіях, не вміють ставити питання доповідачам, обмежений словниковий запас

Ефективне слухання може бути рефлексивним і нерефлексивним відповідно до мети комунікації, навичками такого слухання є такі: 1) уміння поважати співрозмовника й уважно його слухати; 2) уміння ставити доречні запитання; 3) уміння спонукати співрозмовника до подальшої бесіди; 4) уміння правильно реагувати на настрій й емоції співрозмовника; 5) уміння з почутого робити висновки для подальшого продовження діалогу. Показники сформованості навичок слухання наведено в таблиці 5.

Таблиця 5

Критерії та норми оцінювання навичок активного і пасивного слухання

Рівень знань і вимог	Бал	Критерії оцінювання
дуже високий	«5»	вміння уважно вислуховувати співрозмовника, відповідно до ситуації ставити необхідні запитання для уточнення інформації, повага до співрозмовника і його розуміння, спонукання для подальшого викладу думок
високий	«4»	вміння уважно вислуховувати співрозмовника, ставити запитання відповідно до ситуації, вміння ставитись з повагою до думок співрозмовника і розуміти його
середній	«3»	уважне ставлення до висловлювань інших, іноді недоречність поставлених питань співрозмовнику, не повне розуміння його через відсутність уваги
низький	«2»	неувага до співрозмовників, невміння відтворити почуту інформацію, відсутність навичок активного і пасивного слухання

III. Емоційно-оцінний компонент комунікативної компетентності має такі складові:

- перцептивний, який включає до себе ідентифікацію, емпатію і рефлексію;
- оцінний, який містить оцінку інших учасників комунікативного процесу й самооцінку.

Перцептивний компонент структури комунікативної компетентності складається з наступних критеріїв: 1) уміння встановлювати емоційний контакт у процесі розмови; 2) уміння оцінювати настрій співрозмовників за допомогою вербальних і невербальних засобів спілкування; 3) уміння керувати власним емоційним станом та адекватно оцінювати емоційний стан партнерів по спілкуванню; 4) уміння ставати на місце співрозмовника, розуміючи його; 5) уміння адекватно сприймати поведінку учасників комунікативної дії. Показники сформованості навичок перцептивної сторони комунікативної компетентності наведено в таблиці 6.

Таблиця 6

Критерії та норми оцінювання навичок перцептивної сторони комунікативної компетентності

Рівень знань і вимог	Бал	Критерії оцінювання
дуже високий	«5»	вміння встановлювати емоційний контакт під час розмови, за допомогою вербальних і невербальних засобів комунікації, керування власним емоційним станом, розуміння співрозмовника та

		його емоційного стану
високий	«4»	визначення настрою співрозмовників за допомогою вербальних невербальних засобів комунікації, керування власним емоційним станом
середній	«3»	вміння встановлювати емоційний контакт зі співрозмовниками по спілкуванню, відсутність уваги до емоційного стану співрозмовника, некерованість власним емоційним станом
низький	«2»	невміння визначати настрій співрозмовників, некерованість власним емоційним станом, нерозуміння співрозмовника

Оцінний компонент структури комунікативної компетентності складається з таких критеріїв: 1) уміння оцінювати власну комунікативну компетентність; 2) уміння оцінювати комунікативну компетентність інших учасників спілкування; 3) уміння здійснювати контроль за процесом спілкування; 4) уміння використовувати результати аналізу процесу спілкування для уникнення помилок у майбутньому; 5) уміння прогнозувати реакцію партнерів по спілкуванню; 6) уміння аналізувати помилки співрозмовників для конструювання подальшого продуктивного комунікативного процесу. Показники сформованості навичок слухання наведено в таблиці 7.

Таблиця 7

Критерії та норми оцінювання вміння оцінювати комунікацію

Рівень знань і вимог	Бал	Критерії оцінювання
дуже високий	«5»	вміння адекватно оцінювати рівень своєї комунікативної компетентності та інших, аналіз мовлення, поведінки, виявлення своїх помилок і вміння у наступному уникати їх, вміння знаходити вихід з незручних ситуацій спілкування
високий	«4»	оцінювання власної комунікативної діяльності та інших, вміння уникати помилок у процесі спілкування, аналіз комунікативного процесу з правильними висновками
середній	«3»	вміння аналізувати мовлення і поведінку інших під час спілкування, відсутність вміння помічати власні помилки, контролювання процесу спілкування, але не завжди прогнозування реакції співрозмовників
низький	«2»	невміння аналізувати комунікативний процес, невідання аналізувати свою поведінку й інших, невідання прогнозувати реакції співрозмовників по спілкуванню

Висновки. Отже, контроль якості знань, умінь та навичок на підставі висунутих критеріїв до рівня сформованості комунікативної компетентності студентів повинен забезпечити формування і оцінювання комунікативної компетентності у спілкуванні і забезпечити якісну підготовку майбутніх фахівців.

Висунуті нами критерії дадуть змогу:

- з'ясувати рівень комунікативної компетентності майбутніх інженерів;
- визначити недоліки підготовленості студентів до професійного спілкування у професійній діяльності;
- підвищити мотивацію студентів до формування комунікативної компетентності;
- визначити, чи є необхідність у подальшому формуванні комунікативної компетентності майбутніх інженерів.

Література:

1. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка. Навчальний посібник. 5-е видання, доповнене і перероблене – К., 2007. – 656 с.;
2. Кузьмінський А.І. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. – К.: Знання, 2005. – 486 с.;
3. Фіцула М.М. Педагогіка: Навчальний посібник. Видання 2-ге, виправлене, доповнене. – К.: «Академвидав», 2005. – 560 с.;

4. Сластенин В.А. и др. Педагогика: Учеб. Пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений/ В.А. Сластенин, И.Ф. Исаев, Е.Н. Шиянов; Под ред. В.А. Сластенина. – М.: Издательский центр «Академия», 2007. – 576 с.

В статье автором рассмотрены основные виды контроля и оценки знаний студентов. Были также определены критерии и выделены уровни сформированности коммуникативной компетентности будущих инженеров в профессиональной деятельности, на основе чего будет проводиться диагностика и формирование знаний студентов.

In the article an author is consider the basic types of control and estimation of knowledges of students. Criteria were also certain and the levels of formed of communicative competence of future engineers are selected in professional activity, what diagnostics and forming of knowledges of students will be conducted on the basis of.